

Mukaddime, 2018, 9(2), 67-77
DOI: 10.19059/mukaddime.447046

“Sonsuzluk Teorisi” Filminin Genetik Yapısalcı Bir Analizi*

İbrahim Yücedağ**

Öz: Filmler içerisinde toplumsal yapıların izlerini taşıdıkları için toplumsal dönüşümün anlaşılmasında önem arz etmektedir. Sosyolojik teorinin temel meselesi de toplumsal anlamaya yarayacak her türlü aracı değerlendirmek, bunları sistematik bir şekilde kuramsallaştırmaktır. Toplumsal alandan bağımsız bir kuramsallaştırmanın mümkün olmadığı varsayımıyla hareket eden bu çalışmanın temel iddiası, Pierre Bourdieu'nün kavram repertuarıyla, yani genetik yapısalcılıkla, 2015 yılında Matt Brown'un yönetmenliğinde çekilen Sonsuzluk Teorisi filminin çözümlenebileceği ve bu kavramsal repertuarın film analizinde bizlere oldukça geniş bir hareket alanı sağlayacağıdır. Bu bağlamda, Pierre Bourdieu'nün genetik yapısalcılığı/yapısal inşacılığı ekseninde ele alınan Sonsuzluk Teorisi filminin Hindistan'da yaşayan baş karakterinin habitus, sermaye, alan, illusio ve oyun gibi Bourdieucü kavram repertuarıyla ilişkisinin anlaşılmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kavramlar: Pierre Bourdieu, Sonsuzluk Teorisi, Sermaye, Habitus, Alan

A Genetic Structuralist Analysis of The Movie “Infinity Theory”

Abstract: Since films bear the traces of the social structures they emerge from within, it has importance in understanding the social transformation. And the main issue of sociological theory is to evaluate all kinds of tools that will help to understand the social and theorize them in a systematic way. The main claim of this study, which is based on the assumption that it is not possible to construct a theory independent of the social sphere is that with Pierre Bourdieu's conceptual repertoire, in other words, genetic structuralism/structural construction axis, the movie *Infinity Theory* directed in 2015 by Matt Brown could be resolved, and that conceptual repertoire would provide us with a fairly broad range of motion in analyzing films. In this context, understanding the relationship between the movie *Infinity Theory*, which is handled in the context of genetic structuralism/structural

* Bu çalışma 09-13 Mayıs 2018 tarihinde Mardin'de düzenlenen Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresinde (UBAK) sunulan “Sonsuzluk Teorisi ve Genetik Yapısalcı Bir Analiz” başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

This study is the extended version of the notice presented on May 9-13 2018 to International Scientific Research Congress (ISRC) in Mardin.

** Dr. Öğrt. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fak., Sosyoloji Böl., e-posta: ibrahimyucedag@yahoo.com.tr

construction, the main character of it who lives in India and habitus, capital, field, play and other Bourdieuan concept repertoire will help us understand the relationship between the main character and Bourdieuan concepts.

Keywords: Pierre Bourdieu, The Man Who Knew Infinity, Capital, Habitus, Field

Giriş

Sinema, sadece seyirlik bir araç olmanın ötesinde toplumsal alanın şekillenmesinde etkili olan her tür eylem ve gerçekliği içinde barındıran bir çabayı ifade etmektedir. Sinema, “toplumsal tahayyülü derinleştirir, hatta kimi durumlarda toplumsal gerçekliğin bir adım ilerisinde olmayı, henüz atılmamış adımların sonuçlarını tasavvur etmeyi mümkün kılar” (Diken ve Laustsen, 2010: 19-20). Toplumsal gerçekliğe yapılan atıfta, bu gerçekliğin nasıl inşa edildiği kadar bunun nasıl anlaşılacağı ve kendini nasıl ürettiği de önem arz etmektedir. Bu anlama sürecinde bilimsel çabayı önemli kılan şey de sıradan bir davranışı sistematik bir bilimsel çabayla açıklayabilme yeteneği gösterebilmektir. İşte tam da burada sinemada yansıtılan metnin sosyal teori açısından önemi ortaya çıkmaktadır. Zira, sinema ne kadar hayata, toplumsala dair ise sosyal teorik çaba da bu hayata dair olanı açıklamakla ilgilidir. Zizek’in belirttiği gibi, “bir film asla yalnızca bir film ya da bizi eğlendirmeyi ve dolayısıyla dikkatimizi dağıtarak bizi asıl sorunlardan ve toplumsal gerçekliğimiz içindeki mücadelelerimizden uzaklaştırmayı amaçlayan hafif bir kurgu değildir” (Zizek, 2010: 15). Toplumun içinden çıkan, yeniden üretimin bir aracıdır film. Bu çalışmanın başlangıç noktasını, Pierre Bourdieu’nün genetik yapısalcılık olarak tanımladığı kuramsallaştırma oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Bourdieu, habitus, alan, sermaye, illusio gibi birçok kavramı yeniden yapılandırarak literatüre kazandırmış ve sosyal bilimlere neredeyse her alanda kullanılabilecek bir kavramsal çanta hediye etmiştir. Bu çantadaki kavramlar her kapıyı açarken, aynı zamanda güçlü bir açıklama yeteneği de elde etmemize olanak sağlamıştır. Genetik yapısalcılık, özellikle toplumsal alanın habitus tarafından nasıl kurgulandığını ve aynı zamanda habitusun alanla olan yapılandırıcı ilişkisini toplumsal gerçekliğin ilişkiselliğini ve hem yapının fail üzerindeki etkisini hem de failin yapıyı nasıl dönüştürdüğünü bizlere tekrar tekrar hatırlatmıştır. Biz de Bourdieu’nün sermaye, alan, illusio oyun ve habitus düşüncesini ilişkisellikleri ekseninde 2015 yapımı olan Sonsuzluk Teorisi filminin nasıl açıklanabileceğini sosyolojik eleştiri yaklaşımıyla göstermeye çalışacağız. Sosyolojik yaklaşım, “sosyal değerlerin filmlerde nasıl yansıdığı ve somutlaştırıldığı, filmlerin sosyal değerler üzerindeki etkisi, bu değerleri güçlendirme ya da değiştirme gücü ve filmlerin toplumsal tutum ve davranış kalıplarında neden olduğu değişiklikler gibi konular yer almaktadır. Sosyolojik eleştiri anlayışının temelinde filmlerin sınıf, ırk, cinsiyet ya da ulus gibi eksenler etrafında değerlendirilmesi bulunmaktadır” (Özden, 2004: 154).

Sonsuzluk Teorisi'nin Filmografisi

Tür: Dram/Biyografi

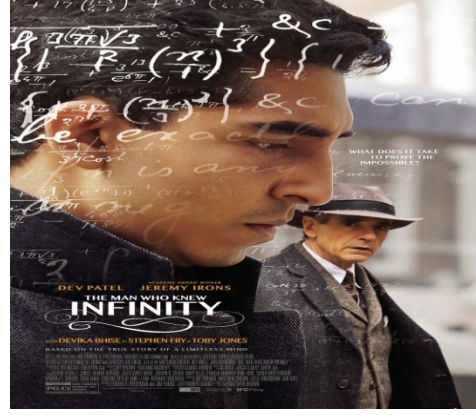
Yapım: 2015

Yönetmen: Matthew Brown

Senaryo: Matthew Brown

Oyuncular: Jeremy Irons, Dev Patel,
Toby Jones,

Jeremy Northam, Stephen Fry,
Malcolm Sinclair, Devika Bhize,
Richard Cunningham

Film Özeti

1910'lu yılların başlarında geçen filmin orijinal ismi The Man Who Knew Infinity Türkçeye Sonsuzluk Teorisi olarak çevrilmiştir. Film, Hindistan'ın yoksul bölgelerinden Maddras'ta yaşayan bir matematik dehasının hayatını ele alıyor. Filmin kahramanı-başrol oyuncusu olan Sirinivasa Ramanujan, sosyo-ekonomik düzeyi oldukça düşük bir ailede doğmuştur. Bulunduğu bölgenin genel özelliği olan işsizlik onun için de geçerliken bir yandan bu işsizle mücadele etmekte diğer yandan da matematikle ilgili çalışmalarına devam etmektedir. Modern anlamda bir eğitim almamasına rağmen matematikle yakından ilgilenen, rakamlarla adeta konuşan bir dahi olarak karşımıza çıkmaktadır Ramanujan. Filmin geçtiği 1900'lerin başında Hindistan'da eğitim oranı yüksek olmadığından –filmin tümünden bu anlaşılmaktadır- İngiliz sömürgesi olan Hindistan'da İngilizler diploması olmayanlara değer vermemektedir. Tabii bu durumdan Ramanujan da etkilenir. İş ararken karşısına hep bu engel çıkar ve çalışmalarının değeri anlaşılmaz. Film, Hintli birinin yardımıyla girdiği işteki patronu vesilesiyle Cambridge Üniversitesi Trinity Koleji'nden Profesör G. H. Hardy ile iletişime geçerek İngiltere'ye gitmeyi başaran Ramanujan'ın İngiltere'ye uyum sürecini, yeme alışkanlıklarındaki değişimi, alana girme çabasını ve sınıfsal ilişkilerini kısaca yaşama tutunma çabasını anlatıyor.

Eğitim ve Sermaye İlişkisi

Film Bertrand Russell'in "matematik, içinde sadece hakikati değil ayrıca en yüce güzelliği de barındırır" sözüyle başlayan açılış sahnesinin ardından Ramanujan'ın hocası olan Hardy ile karşılaşırız. Hardy; modern bilime tüm gücüyle inanmış, sistematik bir çalışma hayatına sahip ve dünyaca ünlü bir matematik profesörüdür. Hardy, Ramanujan'ın herhangi bir eğitim almadan matematik dehasına dönüşmüş olmasını öncelikle kabullenmez bu nedenle de "elbette bir İngiliz ve bir Hindistanlının birbirini doğru anlaması her zaman o kadar kolay olmamıştı" sözüyle Ramanujan'la yaşayacağı meşakkatli günlerin haberini önceden bizlere vermektedir. Ramanujan'ın içine doğduğu toplumsallık ile İngiltere'de karşılaştığı toplumsallık tipleri farklı habitus ve sermayelere sahip olmalarının yani

farklı kaynaklardan beslendiklerinin göstergesidir. Hindistan'ın yoksul bir semtinde yaşayan Ramanujan, buradaki yaşamın getirdiği habitusla şekillenirken matematik formüllerini ekonomik sermayesi yetmediği için kâğıtlara değil de tapınağın zeminine yazmakta ve buradan kara deliklerin hareketlerinin anlaşılmasını sağlayacak olan formüllere ulaşmaktadır. Ramanujan'ın kâğıda ulaşmadaki sıkıntısı Trinity Kolej'de yerini hayranlıkla dokunduğu bolca kâğıdın bulunduğu bir odaya bırakmaktadır. Gördüğü kâğıtlara büyük bir hayranlıkla yaklaşan Ramanujan, kültürel ve ekonomik sermayedeki farklılığı burada açıkça göstermektedir. Ancak Hindistan'daki formülleştirme çabası bir diplomaya sahip olmaması nedeniyle sekteye uğrar. Bourdieu'nün de belirttiği gibi eğitim, her ne kadar eşitsizlik ilişkisini ortadan kaldırma iddiasına sahipse de aslında bu ilişkinin devamlılığını ve yeniden üretimini sağlamaktadır. Yaygın olarak pedagojik başarı ekonomik açıdan değerlendirilse de Bourdieu kültürel sermaye kavramsallaştırması üzerinden bu tanımlamayı tersinden okumaktadır. *Varisler* (2014) adlı çalışmasında toplumsal kökenin kültürel aidiyetlerin ve birikimin bazı toplumsal sınıflara pedagojik başarıda ivme kazandırdığını göstermektedir.

Bourdieu, kültürel sermayeyi, toplumda yüksek olduğu düşünülen değerlere ulaşma ve bu değerler hakkında bilgi sahibi olmak üzerinden sorunsallaştırır (Palabıyık 2011: 134). Bu bilgiye ulaşmanın yolu olan okul, kültürel sermayenin üretimi ve aktarımı için gerekli olan her tür ilişkiyi içinde barındırır. Bu ilişkiler öyle bir şekilde içselleştirilir ki bireyler bunun “doğal” bir süreç olduğuna inanır. Eğitim yoluyla miras alınan kültürel sermaye meslek edinmeyi etkileyerek benzer mesleklerdeki bireylerin benzer sermayelere sahip olmalarını getirir. Böylece farklı sermaye sahipleri arasındaki ilişkinin meşru bir zemine kavuşmasını sağlayarak eşitsiz bir ilişkinin devamlılığına katkıda bulunur. Bourdieu'nün eşitsiz ilişki olarak kurguladığı bu alanda Hindistan'ın söz konusu dönemde İngiliz sömürgesi olmasını unutmamak gerekir. İngilizlerin her alanda kendini hissettirmeye çalıştığı Hindistan'da eğitim de yüksek bir değer olarak kabul edilen İngiliz kültürüyle daha yakın bir ilişki sergilemektedir ki Ramanujan'ın İngiltere'ye gitme isteği de bunu göstermektedir. Burada Bourdieu (2013: 85) eğitim sisteminin üç işlevi olduğunu belirtir. Bunlardan *ilki*, *muhafaza etme*, *telkin etme* ve *yüceltmedir*. Bu aşamada ulaşılmaya çalışılan sermaye türünün korunmaya ve değerli olduğuna dair bir inanç geliştirilerek önemine vurgu yapılır. *İkinci işlevi*, toplumsal sınıf ilişkilerini yeniden üretmedir ki bu sayede sınıflar arası eşitsiz ilişki devam ettirilir ve *son özellik* olan meşrulaştırma ise var olan düzenin ve eşitsiz ilişkinin olması gereken bir düzen olduğu düşüncesi yaratılarak zihinsel bir tahakkümün de oluşturulmasını ifade eder.

Ramanujan geçimini sağlayabilmek için Hindistan'da bir süre iş aramakla meşgul olur. Çalınmadık kapı bırakmaz ancak ona uygun bir iş yoktur. Kapıdan her geri çevrilişi Ramanujan'da bir hayal kırıklığı yaratsa da umudunu yitirmemesi, evi olmayan Ramanujan'ın aynı barakayı paylaşan arkadaşı üzerinde tam tersi bir etki yaratmaktadır. “Yoksun sınıf kökenli öznelerin, kendilerini sosyal kaderlerinin tazyiki altında ezilmeye bırakma ihtimalleri çok yüksek olsa da bu sosyal kaderin

üstesinden gelebilecek meydan okumayı, dezavantajlarının devasallığında istisnai olarak bulabilmeleri de bir o kadar mümkündür" (Bourdieu, 2014: 48). Ramanujan, sosyal kaderin üstesinden gelebilmek için mücadele verir. İsmi bilmediğimiz arkadaşı kaderinde yazılı olanın dışına çıkılamayacağını kabullenir ve var olan düzenin aynı şekilde devam edeceğini vurgular. Sergilenen bu davranış aynı zamanda Bourdieucü açıdan yaşanan zihinsel tahakkümün de izlerini vermektedir. Bourdieu'ye göre "belirlenmiş doğuyoruz ve sonunda özgür olmak için çok düşük bir şansımız var" (Bourdieu ve Chartier, 2014: 34). Doksa olarak tanımlanan hâkim görüş, egemenin bakış açısını ya da Eagleton'un tabiriyle "söylemeye bile gerek olmayan"dır (Eagleton, 1997: 223). Kendini her zaman ve her yerde hâkim olarak gösteren doksa, "tabi olanlara kendisini devamlı bir biçimde empoze etmeye çalışır" (Palabıyık, 2011: 135). Ramanujan'ın arkadaşının durumu tam da budur. Bourdieu'nün kadın erkek ilişkilerinde kadının erkeğin tahakkümünü gönüllü olarak kabullenmesi durumunu *amor fati* olarak tanımlarken (Bourdieu, 2014: 136) kadere yaptığı vurgu Ramanujan'ın arkadaşının da kaderin ötesine geçilemeyeceğine dair vurgusuyla paralellik göstermektedir. Zaten sosyo-ekonomik düzeyi düşük bir muhitte yaşayan Ramanujan ve arkadaşı arasındaki bu ilişkiyi Bourdieu'ya referansla şu şekilde tanımlayabiliriz: "İşçi sınıfı gençleri eğitimde yüksek bir başarı düzeyini hedeflemez, çünkü Bourdieu'ye göre fazla kültürel sermayesi olmayanların okulda başarılı olmak konusunda sahip oldukları sınırlı fırsatları içselleştirmiş ve kendilerini bu şekilde sınırlandırmışlardır. Buna karşılık üst orta sınıf gençleri, sosyal avantajlarını akademik başarı beklentisi biçiminde içselleştirerek okulda kalırlar. Dolayısıyla Bourdieu, derinlikli bir bakışla eğitim alanındaki seçilimin aslında büyük oranda öz-seçilimle gerçekleştiğini ortaya koyar" (Swartz, 2011: 274).

Eğitim Bourdieu için, nesnel olarak bir sembolik şiddete denk gelirken aynı zamanda güç ilişkisi de yaratır. Güç ilişkisi, egemen olanın –yani Hardy'nin temsil ettiği eğitim sürecinin- pedagojik eylem biçiminin baskın olmasını sağlarken yine egemen sınıfların tahakkümüne katkıda bulunur. Egemen olan eğitim sistemi, hükmü altındakilere sınırlamalar getirirken, bunu salt fiziksel düzeyde değil, fakat aynı zamanda zihinsel düzeyde de gerçekleştirir. Bourdieu'ye göre "grup veya sınıflar arasındaki güç ilişkilerine dayanan PE [pedagojik eylemi kastetmekte], zihinlere kazıdığı kültürel keyfiyeti yeniden üretmek keyfi dayatma iktidarını kuran güç ilişkilerini yeniden üretir" (Bourdieu, 2015: 40). Kurumsal eğitim sistemi, kendini diploma üzerinden var ettiğinden Ramanujan'ın sahip olmadığı diploma kendisine karşı bir güç ilişkisi olarak dönmektedir. Pedagojik otorite, eğitimi diplomayla özdeşleştirdiğinden Ramanujan'ın verili olan bu matematik yeteneğini kabul etmeyerek kendisini egemen eğitim sisteminin dışına itmeye çalışır (Bourdieu, 2015: 41).

Pedagojik mesai, her zaman bir düzenin devamlılığını amaçlar ve bu nedenle de bu düzenin devamlılığını sağlayan araçları yeniden üretir. Bunu yaparken araçların ve düzenin meşruluğunu bireylere dayatırken, aynı zamanda bu araçlara sahip olmayanların kendilerine ait olan pedagojik eğitimin de meşru olmadığını bireylere dayatır ve içselleşmesini sağlar. Böylelikle egemen kültürün meşruiyeti,

egemen olmayan kültürün meşru olmadığı anlamına gelir. Bu durum tekrar eder. Egemen kültürün dayatılmasının ikrarı, zihne kazıma veya egemen olmayanın dışlanması beraberinde getirir. Çünkü “egemen PE [pedagojik eylem], egemen kültürün kurucu malumatını zihinlere nakşetmekten ziyade (...), egemen kültürün meşruiyetinin “oldubittisini” zihinlere kazır” (Bourdieu, 2015: 73). Bu meşruiyet yanılması, dışlananların, bu dışlanmayı meşru olarak kabul etmelerini sağlarken, dışlanma gerekçelerinin de yeniden üretimini ve bu gerekçelerin meşruiyetini yeniden üretmeyi devam ettirir.

Gündelik Hayat, Sosyalite ve Habitus

Her birey toplumsallığın içine doğar ve toplumdan çeşitli durumlar karşısında nasıl hareket etmesi gerektiğini salık veren bir anlam dünyası elde eder. Bu anlam dünyasıyla birey, sosyalleşmeyle tanışır ve yaşamını bu kurallar silsilesine göre şekillendirmeye başlar. Toplumun bize sunduğu her bilgi türü, bireylere sermaye oluşturmada yardımcı olurken, aynı zamanda bu sermayenin yansıması olan bir habitus elde etmemizi de sağlar. Toplum kendini bireylerin bedeni üzerinden somutlaştırırken aynı zamanda bireyler de toplumu şekillendirmektedir. Sosyalleşmeyle elde edilen tutumlar dizgesine Bourdieu *habitus* demektedir (Bourdieu, 1991: 12). Habitus, bireylerin sahip olduğu tüm yatkınlıkları ifade eder. Ramanujan, İngiltere’ye gittiğinde kendisiyle beraber bir kültürel sermaye, bir ilişkiler yumağı ve bazı temel yatkınlıklar götürür. Buna uygun olarak el sıkışmaktan yemek yemeye kadar birçok kültürel unsur direkt olarak kendine İngiltere’de yaşam şansı aramaya başlar. Hardy ile ilk tanışmada Ramanujan Hardy’nin elini sıkamak için hamlede bulunsa da Hardy’nin el sıkmaya ilişkin bir yatkınlığa sahip olmaması Ramanujan’ı şaşkırtmakta ve yanlış bir eylemde bulunduğu hissi uyandırmaktadır. Burada özellikle vurgulanması gereken nokta her habitusun bir alanla ilişkili olduğu gerçeğidir. Ramanujan, kendi alanı içerisinde habitusuna bir anlam kazandırabilirken, Hardy de benzer şekilde kendi alanındaki kurallara uyarak el sıkma ritüelinden uzak durmaktadır. Çünkü “habitus bir bilkuve sistemdir; belli bir duruma gönderme yaparak kendini gösterir. Bana mal ettiklerinin aksine, habitus belli bir durumla ilişkili olarak bir şey üretir” (Bourdieu ve Chartier, 2014: 66). Burada bize gösterilen şey alan ve habitus arasındaki “ontolojik suç ortaklığı”dır. Habitus bir yandan alanı ‘yapılaştırıcı bir mekanizma’ diğer yandan da alan habitusu ‘yapılandırıcı bir mekanizma’ olarak şekillendirir (Tatlıcan ve Çeğin, 2014). Alan, güç mücadelesinin gerçekleştiği ortamı ifade ederken her alan kendine özgü bazı kurallara yani “zımnî düzenlilikler”e sahiptir (Bourdieu, 2015: 123). Alanı toplumsallıklar olarak gören Bourdieu, her alanda geçerli olan oyunlardan söz eder. Oyun üzerinden açıklama yapmaya çalışan Bourdieu’ye göre alan kendine özgü kurallara sahiptir ve aktörler alanın kendine özgü bu kuralları üzerinde bir mütabakata yani bir *doxa*’ya sahiptir. Bu sayede alanda nasıl hareket edileceği önceden bilinebilmektedir. Farklı alanlar farklı oyunları doğururken buna uygun habituslar da yaratır. Hardy ve Ramanujan’ın birbirlerinin ellerini sıkma/sıkıma davranışlarını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Benzer bir durumla Ramanujan’ın yeme alışkanlığında da karşılaşmaktayız. Zira insan hangi mekânlarda neyi nasıl yiyeceğini ve beslenme alışkanlıklarını doğumla başlayarak sosyalleşme süreciyle öğrenir (Beardsworth ve Keil, 2011: 90). Ramanujan Hindistan’dan ayrılırken annesinin “Dualarını okumayı unutma, onların yemekleriyle vücudunu kirletmemelisin” tavsiyesinde bulunmasının temel sebebi İngiltere ve Hindistan arasındaki yemeğe dair sermaye ve habitusun farklı oluşudur. Brahmanlar’da et yemek yasak iken İngilizler de ise bu duruma rastlanmaz. Ramanujan masaya oturur ve tabağına domuz eti konur. Arkadaşı hemen Brahmanların et yemediğini belirtir ve tabağını değiştirir. Bunun üzerine servis elemanı, tabağına kızarmış patates koyar, ancak yine arkadaşının (Kalküta’lı Chandra Maharolobis) uyarısıyla karşılaşarak patatesin de domuz yağında pişirildiğini söyler. Bunun üzerine Ramanujan masadan yemek yemeden kalkar ve odasına giderek Hindistan’daki geleneksel yemeklerden olan sebze ağırlıklı bir şeyler hazırlamaya çalışır. Ramanujan burada sahip olduğu habitusun gereklerini yerine getirerek yemek yeme pratiği üzerinde etkili olan sosyo-kültürel faktörü bizlere göstermektedir. Bourdieu *Ayrım* kitabında yemeğin toplumsal bir pratik olduğundan söz ederken işçi sınıfının ve burjuvazinin yemek yeme pratiklerinin nasıl farklılaştığının altını çizerek (Bkz. Bourdieu, 2015) kültürel bir unsur olan yemeğin toplumsal farklılaşmaya sebep olan bir dinamiğe dönüştüğünü bizlere göstermektedir.

Skolastik Tarafgirlik ve Egemen Kültür

Egemen kültür sürekliliğini sağlamak amacıyla kendisi için korunaklı alanlar ve kutsallar yaratır. Bu kutsallıklar çeşitli ritüeller yaratırken aynı zamanda sınıflar veya bireyler arasında da ayırım yaratmanın kanallarını oluşturur. Egemen kültür bu sayede farklı kültürel sermayeler arasında görünmez/sembolik sınırlar çizmiş olur. Trinity Kolej’in bahçesinde kare şeklinde geniş bir çim alan bulunmaktadır. Bu alanı kullanma hakkı kolejdeki kıdemli hocalara aittir. Ramanujan hocasıyla görüşmeye giderken bu çim alanı kullanır. Kendisini gören kolejdeki diğer kimseler tarafından uyarılan Ramanujan çimlere basmanın sadece akademi üyelerine mahsus olduğunu öğrenir ve bir daha bahçedeki çimlere basmaz, hatta ve hatta akademi üyesi olarak seçilmesinden sonra bile çimlere basmanın yasak olduğu düşüncesini taşımaya devam eder. Hocası Hardy’nin yoğun çalışmaları neticesinde akademi üyesi seçilir, ancak bu durumda bile bu davranışı devam ettirmesi habitusun kalıcılığını/ kolay kolay değişmediğini ve yeni bir habitusla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Maruz kalınan her şeye karşı bir tarafgirlik içerisinde olma halini kastederek Ramanujan’ın çimlere basmama halinin devamlılığını açıklamak mümkündür. Bourdieu’ye göre insanlar farkında olmadan birçok şeyi kabul eder, bu bilinçli bir eylem değildir, çünkü bunu kabul ettiğinin bile farkında değildir (Bourdieu ve Eagleton, 2013: 401). Böyle bir sembolik tahakküme maruz kalır. Yani salt fiziksel değil fakat aynı zamanda zihinsel de bir tahakküme maruz kalmıştır. Zira birey etkisi altında olduğu tahakkümün bilincinde değildir, burada daha çok bilinçaltına ilişkin bir süreç söz konusudur. Bourdieu bu durumu “*skolastik tarafgirlik*” olarak tanımlar. Şöyle der Bourdieu: “Bir grup bireye, okulda başarılı olmanın temel unsurları nelerdir diye

sorduğunuz zaman toplumsal örneklem grubunu ne kadar aşağı çekerseniz alacağınız yanıt da o kadar doğal yetenek ve Tanrı vergisi olacaktır. Yani, başarılı olanların doğal olarak zihinsel kapasitelerle donatılmış olduğuna inanırlar” (Bourdieu ve Eagleton, 2013: 402-403). Bu durumu “yetenek ideolojisi” olarak tanımlayan Bourdieu, kazananların en iyiler olduğuna dair bir inancın güçlendiğini ileri sürer. Yetenek ideolojisi, eğitimdeki başarının ardındaki tüm toplumsal, kültürel ve sınıfsal eşitsizlikleri yok sayarak eğitimdeki başarıyı bireysel yeteneklere bağlar (Bourdieu, 2006: 35-36). “Gerekli “yeteneklere” sahip herkese aynı ekonomik imkânları sağladığımızda eğitim sisteminin en üst seviyesine ve en yüksek kültür mertebesine erişme noktasında herkese eşit şans tanıdığımızı sanmak, engellerin tahlilini yarıda bırakmak ve tederisi kriterlere göre ölçülen kabiliyetlerin, doğal “yeteneklerden” ziyade (...), bir sınıfın kültürel alışkanlıkları ve bir eğitim sisteminin icapları veya başarıyı tanımlayan kriterleri arasındaki (az veya çok) yatınlıktan hâsıl olduğunu bilmemek demektir” (Bourdieu, 2014: 44).

Tabii burada habitusun sabit, değişmez, oluştuğu haliyle kalan bir yapıda olduğu iddiasında bulunulmamaktadır. Aksine habitus, karşılaştığı alanlarla ilişkiye geçerek bu alanların yapısına ve ihtiyaçlarına göre kendini sürekli olarak yenileyen bir özelliğe sahiptir. Habitus sayesinde bireyler, karşılaştıkları durumlara göre sürekli olarak yeni stratejiler üreterek içinde buldukları duruma uyum sağlayıcı sınırsız bir üretkenlik elde ederler. Bu da habitusun sabit, değişmez bir yapıda olmadığını, var olan duruma uyum sağlamak için değişebildiği anlamına gelir. Devamlı bir inşa ve üretim söz konusuysen bireylerin büyüdükçe bir kasıt olmaksızın değişen durumlara göre habitusları da değişir-dönüşür (Scott and Lopez, 2001: 103). Ramanujan’ın koleje geldikten sonra hocası Hardy ile görüşmeye geleneksel Hint kıyafeti ve terlikle gitmesi bir yandan sahip olduğu birincil habitusunun etkisini gösterirken ilerleyen diğer sahnelerde Ramanujan’ı takım elbiseyle görmemiz ise yatınlıklarındaki değişmeyi göstermektedir. İlk sahnenin dışında Ramanujan’ı bir daha geleneksel kıyafetle hiç görememekteyiz. Tam da burada Hardy’nin hizmetçisi Ramanujan’ın bu geleneksel kıyafetini kastederek: “Bu kıyafetle bu kadar zeki olabileceği hiç akla gelmiyor” diyerek buradaki tahakküm ilişkisini göstermektedir. Hardy’nin hizmetçisinin bu tavrına karşı Hardy de benzer bir şeyi hizmetçisi için söylemektedir. Bölüntülerle ilgili ispatları hizmetçisine anlatırken “Bunları sen bile anlayabilirsin” demektir. Bu tavır Bourdieu açısından bir sınıflama ve yanlış tanıma süreciyle ilişkilidir. Zira, “sınıflama şemaları, tasnif sistemleri, erkek/kadın, sağ/sol, Doğu/Batı gibi karşıtlıkların tamamen egemen kültür ve ideolojilerle ve siyasalla ilgili olduğunu savunur Bourdieu (Bourdieu, 2013: 63).

Akademideki iktidar ilişkileri kendini çeşitli çatışmalar üzerinden her alanda göstermektedir. Benzer bir durumla yine Howard’ın dersinde karşılaşılmaktadır. Howard, Ramanujan’ın hocası Hardy ile hiç anlaşamayan ancak kolejde etkili biridir. Ramanujan Howard’tan ders alır ve Howard derste bir soru sorar, ancak kimse kalkıp cevap veremez. Ramanujan da o soruya cevap verdiği için Howard’ın tepkisini çeker:

“Howard: Seni serseri. Şimdi beni iyi dinle, benim dersimde böyle bir numara yapamazsın, buraya ait değilsin. Efendin Hardy’e aynen böyle söylediğimi söyle.” Ardından Hardy, Howard’ı kastederek:

“Hardy: Sence başarısız olmamızı neden istiyor?

Ramanujan: Hindistanlı olduğum için.

Hardy: Doğru, bu da var.”

Ramanujan hiçbir uyumsuzluk örneği sergilemeden sonraki dersleri takip eder. Peki tüm bu olanlara rağmen Ramanujan neden alana girmekte bu kadar ısrarcı davranmaktadır? Burada karşımıza Bourdieu’nün “tedrisi uysallık” ve “çıkartillusio” dediği şey çıkmaktadır. Tedrisi uysallıkla bireylerin itiraz etmeyen ve her söyleneni yapan bir hale getirildiğini kasteder. Eğitimle beraber, egemen kültüre ulaşmaya çalışan birey, bu süreçte egemenin kendisine dayattığı her tür davranış ve düşünce biçimini adeta bir doğallık içinde kabul ederek olması gerekenin o anki süreç olduğunu kabul eder ve bu sürecin gerektirdiği şekilde davranmayı içselleştirir. Bunu gerçekleştirme gerekçesi ise alandan elde edeceği çıkarillusio’dur. Bourdieu’ye göre *illusio*, “alana mahsus ayırt edici kazanç ve çıkarlara ve alanın koyduğu hususi hedeflere ilişkin oyuna kendini vermektir” (Bourdieu, 2013: 142). Oyundan elde edilecek kazanç bireylerin oyundaki her türlü kurala uymaya zorlanmalarının sebebidir. Oyundaki kuralları benimseme elde edilecek olan çıkarla doğru orantılı olmaktadır. Elde edilecek olan çıkar-sonuç ne kadar büyükse o kadar çok mücadele verilir. Her alan ve oyun kendi içinde bir çıkara sahip olduğundan ne kadar alan varsa o kadar çıkar da var demektir. Ramanujan’ın buradaki kurallara uyma gerekçesi de matematikte elde ettiği başarının tüm insanlığa faydalı olacağına duyduğu inançtır. Geliştirdiği matematik formüllerinin kendisiyle mezara gitmemesi için verdiği mücadele kişisel bir tatmin de yaratarak alandaki çıkarı göstermektedir.

Sonuç

Görüldüğü üzere sinema, salt bir eğlence aracı değil toplumsal olana dokunmanın ve bu toplumsal olanı anlamanın en temel araçlarından biri olarak görülmektedir. Sinemanın bir sosyolojik metin olarak görülmesi; toplumsal alanda var olan çelişki, çatışma veya uyumun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. İçinden çıktığı kültürel dünyanın tüm hallerini kendinde temsil eden filmler, teorik perspektiflerle de uyum sergileyebilmektedir. Bu nedenle ele alınan Sonsuzluk Teorisi filmi bu minvalde okunabilir. Zira Pierre Bourdieu’nün kavram setinin adeta sağlamasını/toplumsal işlerliğini sunan bu filmde bir yandan sahip olunan habitusun nasıl da değişime direndiği diğer yandan ise var olan toplumsal alana girmek için habitusun geçirdiği dönüşüm Ramanujan’ın gündelik hayatında görülmektedir. Alandan elde edilecek olan çıkarın büyüklüğüne bağlı olarak habitus ilişkide olduğu alan üzerinden hem kendini dönüştürmekte hem de alanı yeniden yapılandırmaktadır. Nitekim diploması olmayan biri olarak Ramanujan’ın dünyanın en prestijli kolejlerinden biri olan Tirinity Kolej’e girişi bu alanda önceden var olan

tüm üyelerin-hocaların dikkatini ve hatta tepkisini çekmiştir. Bu tepki Ramanujan'a karşı bazı davranışlara sebep olsa da Ramanujan'ın alana girişi başta hocası Haardy olmak üzere alandaki tüm üyelerin habituslarında da dönüşüme sebep olmuştur. Zira, diplomasız birinin koleje alınmasından tutun da Ramanujan'ın sahip olduğu bilgiye duyulan saygıya kadar ilk dönem hep bir tepkiyle karşılanmıştır. Ramanujan'ın hocası Hardy ile ilişkisinde film sonunda Hardy'nin davranışlarında – Ramanujan'ın elini sıkması ve ona sarılmasında- ve duygusal halinde –Ramanujan'ın ölüm haberini aldığı anda gösterdiği tepkide- bir dönüşümün olduğunu göstermektedir. Ancak bir yandan da Ramanujan'ın yeme alışkanlığında herhangi bir değişimin gerçekleşmediği görülmektedir. Tam da burada habitustaki değişimin ne tamamen bir değişim olduğu ne de hiç değişmediği kısmına ulaşılmaktadır ki yeme alışkanlığında meydana gelmeyen değişim kıyafet kısmında geleneksel kıyafetlerin yerini modern takım elbiselere bırakmasıyla gerçekleşmektedir. Söz konusu değişim Bourdieucü kavramların işlerliğini film üzerinden tekrar tekrar teyit etmektedir. Bourdieu'nün eğitimin toplumsal alandaki eşitsizlik ilişkisini yeniden ürettiğine dair vurgusu, Ramanujan'ın diploma sahibi olmamasının nasıl da bu eşitsizlik ilişkisini devam ettirdiğini gösterse de Ramanujan bu eşitsiz ilişkiyi kırmada başarılı olmaktadır. Ramanujan, bu başarıyı elde edebilmek için sahip olduğu dini yapıdan kısmen de olsa ayrılmış –saçını kesmiş- ve yeni bir alana girmeye çabalamıştır. Karşılaştığı sorunlar -mesela Howard'ın onu hor görmesi- karşısında pes etmeden mücadele ederken temel saiki ise alandan elde edeceği çıkar olmuştur. Howard'ın tavrı alanda var olanların alanı koruma adına sergiledikleri muhafaza etme stratejisini göstermektedir. Buna karşılık Ramanujan ise izleme stratejisi geliştirerek alana –hem Howard'ın hem de Hardy'nin yetkinlik alanlarına- yavaş yavaş girmeye çalışmıştır. Özetlemek gerekirse habitustan alana, sermayeden illusio'ya kadar bir çok Bourdieucü kavram Sonsuzluk Teorisi filminin anlaşılmasına önemli bir izlek sunmaktadır.

Kaynakça

- Beardsworth, A. Keil, T. (2011). *Yemek Sosyolojisi: Yemek ve Toplum Çalışmasına Bir Davet*. (Abdülbaki Dede, Çev.). Ankara: Phoenix.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (2006). *Karşı Ateşler*. (H. Yücel, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Bourdieu, P. (2013). *Seçilmiş Metinler*. (Levent Ünsaldı, Çev.). Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. (Bediz Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam.
- Bourdieu, P. (2014). *Varisler*. (Levent Ünsaldı, Çev.). Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (Derya Fırat ve Günce Berkkurt, Çev.). Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. (2015). *Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)*. (Aslı Sümer, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Bourdieu, P. ve Eagleton, T. (2013). "Bir Rapor: Doxa (Kanaat) ve Ortak Yaşam". *İdeolojiji Haritalamak* (iç.). Slavoj Zizek (Der.). (Sibel Kibar, Çev.). Ankara: Dipnot. 397-415.

- Bourdieu, P. ve Chartier, R. (2014). *Sosyolog ve Tarihçi*. (Zuhal Karaca, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. C. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. (Alı Sümer vd., Çev.). Ankara: Heretik.
- Diken, B. ve Laustsen, C. B. (2010). *Filmlerle Sosyoloji*. (Sona Ertekin, Çev.). İstanbul: Metis.
- Eagleton, T. (1997). *Ideology and Its Vicissitudes in Western Marxism*". Mapping Ideology (in). S. Zizek (Ed.). London: Verso. 179-226.
- Özden, Z. (2004). *Film Eleştirisi: Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Palabıyık, A. (2011). "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye", ve "Alan" Üzerine". *Liberal Düşünce*. Yıl 16. S. 61-62. 121 – 141.
- Scott, J. and Lopez, J. (2001). *Social Structure*, Buckingham: Open University Press.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar*. (Elçin Gen, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2014). "Bourdieu ve Giddens: *Habitus* veya Yapının İkiliği". *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (iç.). Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (Der.). İstanbul: İletişim. 303-366.
- Zizek, S. (2010). "Sunuş: Toplumsalın Kalbindeki Film", *Filmlerle Sosyoloji* (iç.), Bülent Diken ve Carsten B. Laustsen, (Sona Ertekin, Çev.). İstanbul: Metis. 11-15.